

ТЕМА 8. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

1. Сучасний стан та тенденції корупційної злочинності у зарубіжних країнах

2. Нормативно-правове забезпечення Європейського Союзу в сфері запобігання корупційній злочинності

3. Позитивний зарубіжний досвід запобігання і протидії корупційній злочинності

1. Сучасний стан та тенденції корупційної злочинності у зарубіжних країнах

Сьогодні корупція є транснаціональним явищем і в зв'язку з цим становить загрозу всій світовій спільноті. Протидія їй в різних країнах здійснюється з різних ефектом і за різними напрямками, але, очевидним є те, що необхідна міжнародна антикорупційна стратегія протидії, що складається з різних профілактичних заходів і репресивних заходів.

Ідея виокремлення антикорупційних програм, які довели на практиці свою ефективність, представляє великі перспективи для запозичення позитивного зарубіжного досвіду, особливо в умовах практичної відсутності вітчизняного реально діючого механізму протидії корупції, а також для вироблення єдиної міжнародної антикорупційної політики.

Саме тому вивчення зарубіжного досвіду запобігання корупції є одним з найважливіших напрямків отримання інформації про те, якими засобами, методами, в яких формах можливо створити обстановку нетерпимості до корупції і знизити рівень корупційної злочинності держави. Вивчення і облік практики зарубіжних країн дозволяють уникнути помилок, суперечностей в антикорупційній діяльності та вибрати правильні підходи в стратегії боротьби з корупцією.

Значення закордонного досвіду протидії корупції на державній службі, що включає різноманітні за своїм змістом заходи для вирішення завдання формування антикорупційного правосвідомості державних службовців, зумовлено тим, що правосвідомість - це особливий правовий феномен, який розвивається під впливом комплексу різнобічних факторів, що включають особливості історичного розвитку країни, специфіку функціонування інститутів держави, цілеспрямовану діяльність по формуванню антикорупційного ми світогляду і свідомості, соціальну обстановку. Процес

його формування передбачає вплив на особистість і суспільство в цілому з різних сторін, які зачіпають усунення правових, соціальних, економічних, духовно-моральних та інших причин і умов корупції.

Однією зі складових вивчення зарубіжного досвіду запобігання корупції є дослідження сучасного стану та тенденцій корупції у зарубіжних країнах.

Аналізуючи сучасну ситуацію розвитку корупції в світі можна прийти до висновку, що проблема корупції є одним з злободенних питань для більшості країн світу. Сьогодні, оцінюючи рівень корупції в світі, можна говорити про умовну градацію всіх країн на дві великі категорії - ті, які успішно справляються з цією проблемою, і ті, для яких корупція є небезпечною проблемою.

Досить низьким рівнем корупції характеризуються країни, що входять в першу двадцятку держав, що характеризуються сформованістю на державному рівні антикорупційної стратегії, – Фінляндія, Данія, Нова Зеландія, Ісландія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Австралія, Швейцарія, Японія, Ізраїль і ряд інших країн.

Особливості організації антикорупційної діяльності в вищевказаних країнах полягають у тому, що корупція усвідомлюється урядами цих країн як серйозна загроза національній безпеці та розглядається як зовнішня і внутрішня проблема. Тому зусилля з обмеження корупції в цих країнах масштабні і, як правило, інституціолізовані.

остатньо об'єктивну інформацію щодо стану корупції у зарубіжних країнах дають дані соціологічних опитувань. Так, згідно з «Індексом сприйняття корупції-2014» сьогодні 70% країн мають серйозні проблеми, пов'язані з корупцією. При цьому гострота проблеми корупції суттєво відрізняється в регіональному розрізі. Так, в Америці 66% країн мають рівень сприйняття корупції нижче 50 балів. Найбільш високу позицію в рейтингу займає Канада з індексом 81 - 10 місце, нижчу - Гаїті (19) -161 місце.

В Азії та Океанії 64% країн мають індекс нижче 50 балів. Найменш розвинена корупція в Новій Зеландії (91) - 2 місце, найнижчі позиції у Афганістану (12) - 172 місце і Північної Кореї (8) -174 місце.

У Східній Європі і Центральній Азії 95% країн належить до групи з високим рівнем корупції. Можна вважати, що корупція є фактором, що стримує зростання економічного потенціалу цього регіону, а тісний система взаємовідносин обмежує ефект антикорупційних високий рівень корупції в регіоні - в Узбекистані (18 балів, 166 місце) і Туркменістан (17 балів, 167 місце).

В Європейському Союзі і Західній Європі більше 20% країн мають високий рівень корупції. Лідером за індексом сприйняття корупції виступає Данія (92 бали, 1 місце), замикає список Греція - (43 бали, 69 місце).

На Близькому Сході та Північній Африці більше 80% країн мають індекс сприйняття корупції нижче 50 балів. Найменш корумпована країна - ОАЕ (70 балів, 25 місце). Замикає цю групу Судан (11 балів, 173 місце).

У субекваторіальній Африці 90% країн мають індекс сприйняття корупції менше 50 балів. Очолює групу Ботсвана (63 бали, 31 місце), а замикає Сомалі - (8 балів, 174 місце).

Наявність великого масиву даних про корупцію дозволяє зробити висновок про те, що країни, що відносяться до однієї моделі розвитку корупції з рівними економічними умовами, схожими культурними традиціями, можуть мати як низький, так і високий рівень корупції (таблиця 4).

Таблиця 4

Показники	Європейська модель	Азійська модель	Африканська модель	Латиноамериканська модель
Рівень корупції	Відносно невисокий, майже відсутня	Високий	Високий	Високий
Особливості	Інституційні, організаційні та правові превентивні заходи, традиції, культура, розвинені інститути громадянського суспільства.	Тотальний контроль держави над усіма сторонами життя, звичне культурне і економічне явище	Влада економічних кланів і олігархії	Влада тіньового і кримінального сектора, протистояння держави, антикорупційна боротьба
Індекс сприйняття корупції				
Висока прозорість (індекс 51-100)	Данія (92), Фінляндія (89)	Сінгапур (84), Японія (76), Південна Корея (55) Малайзія (52)	Ботсвана (63)	Уругвай (73), Чилі (73)
Висока корупція (0-50)	Греція (43), Італія (43)	Афганістан (12), Узбекистан (18), Туркменістан (17)	Сомалі (8) Судан (11), Чад (22), Уганда (26)	Бразилія (43), Гондурас (29) Гаїті (19) Венесуела (20)

У літературі прийнято виділяти чотири найбільш яскравих моделей сприйняття корупції, кожна з яких заснована на спільності системи ознак,

характерних для відповідних груп країн. До таких моделей належать: азіатська, африканська, латиноамериканська, європейська.

Для азіатської моделі характерно ставлення суспільства до корупції як до звичного явища, зумовленого культурними традиціями і економічною необхідністю, прийнятого для всієї структури державного управління і всіх верств населення. В рамках даної моделі корупція не сприймається як явище протизаконне і найчастіше розцінюється як атрибут функціонування держави.

Африканська модель відрізняється тим, що тут превалює клановий підхід, при якому влада продається групі основних економічних кланів, які домовляються між собою про розподіл сфер впливу і контролю і потім, шляхом застосування політичних заходів і засобів, утримують ці сфери і забезпечують надійність їх існування і функціонування .

Для латиноамериканської моделі важливим є визначення найбільш сильних і впливових тіньових секторів економіки, а також кримінальних авторитетів. При цьому названі два нелегальних вектора знаходяться в стані постійного суперництва і конкуренції не між собою, а між державним сектором економіки і легальними політичними силами. Як вважають кримінологи, таким чином створюється «матрьошка», де верхня оболонка - це офіційне держава з усіма атрибутами влади, а під нею - кримінальне формування, нелегальне тіньовий «держава», яка претендує на зайняття ключових позицій на політичному та економічному полях життя і діяльності країни .

Європейська модель характеризується відносно невисоким рівнем корупції при майже повній відсутності низової корупції. Низький рівень корупції підтримується комплексом заходів - інституційних, організаційних, правових поряд з ефективною дією традиції, культури і інститутів громадянського суспільства. Слід підкреслити, що країни, в яких реалізується ця модель, проходять, як правило, етап історичного розвитку, що характеризується досить високим рівнем корупції.

Пострадянські країни складно віднести до тієї чи іншої моделі сприйняття корупції, можна говорити лише про певний синтез наведених моделей, що пов'язано з низкою причин локального характеру. У міжнародних індексах корупції такі країни традиційно відносяться до високо корумпованих. Так, згідно з дослідженнями Transparency International у 2014 р Вірменія займала 94 місце, Білорусь - 119, Казахстан - 126, РФ - 136 з 175 країн світу (таблиця 5).

Таблиця 5

Країни	2012 г.		2013 г.		2014 г.	
	Місце	Індекс	Місце	Індекс	Місце	Індекс
Арменія	105	34	94	36	94	37
Білорусь	123	31	123	29	119	31
Казахстан	133	28	140	26	126	29
РФ	133	27	127	28	136	27

Більшість пострадянських країн знаходяться приблизно на одному рівні інституційного розвитку. Слабкими місцями інституційного середовища в них залишається залежність судової системи, надійність послуг поліції, фаворитизм у рішеннях державних органів, організована злочинність. Для інститутів характерно посилення бюрократії та корупції, значна частка тіньової економіки, розрив між правовими нормами та соціальною практикою.

В умовах нестабільності інституційного середовища, що формується незалежно або в порушення формальних інститутів, творчий потенціал набуває інші форми і розвивається відповідно до системи антисоціальних цінностей. Нестабільність інституційного середовища і можливість порушувати кордону інституційних норм є сприятливим середовищем для корупції. Розвиток корупції може стимулюватися або обмежуватися інституціональним середовищем, що сформувалася і розвивається в цьому середовищі системою інститутів.

2. Нормативно-правове забезпечення Європейського Союзу в сфері запобігання

корупційній злочинності

Реакцією світової спільноти на глобалізацію проблеми пов'язаних з існуванням та поширенням корупції стало ухвалення цілого комплексу міжнародно-правових актів (обов'язкових і рекомендованого характеру), підготовлених та прийнятих в Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації американських держав, Раді Європи, Європейському Союзу та інших організаціях. Міжнародні юридичні інструменти відрізнялися за сферою застосування, проте в усіх було

на меті одне – встановити загальні стандарти боротьби з корупцією шляхом забезпечення виконання антикорупційних законів на національному рівні.

Визначення Україною стратегічного курсу на інтеграцію до ЄС передбачає й системне вдосконалення і приведення у відповідність з європейською правовою, нормативно-методичною та інституціональною базою заходів щодо протидії злочинності, у тому числі й корупційною.

З метою ефективного вдосконалення сучасного українського законодавства, що регламентує відповідальність у цій сфері, необхідно в рамках інтеграційного процесу на постійній основі проводити моніторинг та порівняльний аналіз європейського законодавства у сфері протидії й запобігання корупції.

Кримінальне законодавство (як загальне, так і те, що встановлює відповідальність за корупційні правопорушення) більшості держав континентальної Європи складається з двох шарів: із національного кримінального законодавства тих чи інших держав та загальноєвропейського кримінального законодавства, створеного в межах РЄ та ЄС, що у значній частині має пряму дію і є пріоритетним щодо національного законодавства держав-членів цих інституцій, а частково також держав, які претендують на членство в них, до яких варто віднести й Україну.

Основою загальноєвропейського кримінального законодавства у цій сфері є Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, прийнята 4 листопада 1998 року на 103 сесії Комітету міністрів Ради Європи та яка стала результатом тривалої роботи європейських інституцій. В основу розробки даної Конвенції були покладені двадцять керівних принципів боротьби з корупцією, затверджені Комітетом міністрів Ради Європи 6 листопада 1997 на 101 сесії Резолюцією (97) 24. Оскільки для її вступу в силу потрібно 14 ратифікацій, Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію набула чинності 1 липня 2002 р. Із закріплених в даній Резолюції принципів, які мають значення для кримінального права, необхідно виділити такі:

1) прийняття ефективних заходів для попередження корупції і в зв'язку з цим заохочення етичної поведінки;

2) забезпечення скоординованої криміналізації корупції на національному та міжнародному рівнях;

3) забезпечення незалежності осіб, які здійснюють функції щодо запобігання, розслідування, обвинувачення і правосуддя щодо корупції, надання їм засобів для ефективного збирання доказів, захист осіб, які

співпрацюють з правосуддям в боротьбі з корупцією, і забезпечення таємниці розслідування;

4) прийняття адекватних заходів щодо запобігання використанню юридичних осіб для здійснення корупційних злочинів;

5) обмеження імунітету посадових осіб від кримінальної відповідальності до ступеня, мінімально необхідної в демократичному суспільстві.

До інших керівних принципів Резолюція відносить облік антикорупційних вимог в законодавстві про державну службу, податковому законодавстві, забезпечення свободи преси у сфері інформуванні громадян про корупцію, заохочення наукових досліджень корупції та ін.

Заключний, двадцятий керівний принцип наголошує на важливості розвитку в будь-якій можливій мірі міжнародного співробітництва у всіх областях боротьби з корупцією. Зазначені принципи отримали закріплення і розвиток в тексті прийнятої Конвенції.

У преамбулі Конвенції наголошується на необхідності проведення загальноєвропейської кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідного законодавства і профілактичних заходів. У гл. II Конвенції міститься великий перелік заходів, які повинні бути прийняті на національному рівні державами - учасницями Конвенції. Перш за все це відноситься до криміналізації відповідних діянь корупційного характеру.

До таких Конвенція відносить:

активний і пасивний підкуп національних державних посадових осіб (ст. 2, 3);

активний і пасивний підкуп в приватному секторі (ст. 7, 8);

підкуп членів національних представницьких органів (ст. 4);

підкуп іноземних державних посадових осіб (ст. 5);

підкуп членів іноземних представницьких органів (ст. 6);

підкуп посадових осіб міжнародних організацій (ст. 9);

підкуп членів міжнародних парламентських асамблей (ст. 10);

підкуп суддів і членів міжнародних судів (ст. 11);

використання службового становища в корисливих цілях (ст. 12);

відмивання доходів здобутих злочинним шляхом, пов'язаних з корупцією (ст. 13).

Оскільки Конвенція не містить визначення поняття "корупція", саме перелік діянь, що підлягають криміналізації, визначає розуміння корупції в

цьому документі. В основному Конвенція визначає корупцію як підкуп. Поняття активного і пасивного підкупу єдине для всіх його різновидів.

Під активним підкупом у Конвенції розуміється "обіцянка, пропозиція або надання будь-якою особою, прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної вигоди відповідній особі, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення такої особи до виконання чи невиконання наданих їй повноважень при здійсненні своїх функцій, коли це зроблено навмисно" (ст. 2).

Під пасивним підкупом розуміється "пряме або непряме вимагання чи одержання відповідною особою будь-якої неправомірної переваги безпосередньо для цієї особи або прийняття пропозиції чи обіцянки такої переваги, з тим щоб ця особа вчинила або утрималась від виконання наданих їй повноважень при здійсненні своїх функцій, коли це зроблено навмисно" (ст. 3).

У даних визначеннях звертає на себе увагу гранично широке визначення об'єктивної сторони підкупу. Криміналізації підлягають не тільки дії з передачі і прийняття неправомірних переваг, але і "обіцянка, пропозиція, вимагання та прийняття пропозиції". Конвенція криміналізує корупцію як в державному, так і в приватному секторі. Суб'єктом пасивного "державного" підкупу є "державна посадова особа". Такою особою згідно п. "А" ст. 1 Конвенції вважається "особа, визначена як "посадова особа", "державний службовець", "мер", "міністр" або "суддя" в національному праві держави, в якій ця особа виконує цю функцію, як вона визначається в кримінальному праві". Таким чином, Конвенція залишає питання про поняття посадової особи на розсуд національного кримінального законодавства.

Щодо суб'єктів "приватної" корупції такого роду відсилання в тексті Конвенції відсутня. Статті 7, 8 Конвенції передбачають криміналізацію дій щодо підкупу "будь-яких осіб, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості". Таким чином, в Конвенції даний суб'єкт трактується гранично широко. Єдина обставина, що дещо звужує обсяг криміналізації "приватної корупції", - вказівка на те, що неправомірну перевагу приватним управлінцям має бути надано, з тим "щоб ці особи вчинили дії або утримались від їх вчинення в порушення своїх обов'язків".

Для "публічної" корупції вимога порушення обов'язків по службі відсутня (посадова особа вчиняє дії або утримується від їх вчинення під час здійснення своїх функцій). Слід зазначити, що за змістом ст. 4 Конвенції суб'єктами підкупу членів національних представницьких органів можуть бути не тільки депутати і члени представницьких установ, оскільки "публічні збори" - це будь-які збори, що мають законодавчі або виконавчі повноваження. Йдеться про відповідальність членів будь-колегіальних органів, наділених певними повноваженнями.

Положення Конвенції криміналізують також транснаціональну та міжнародну корупцію. Так, статті 5 і 6 Конвенції передбачають

криміналізацію підкупу іноземних державних посадових осіб, а також членів іноземних представницьких органів. Відповідно до ст. 9 Конвенції держава приймає "такі законодавчі заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні правопорушення відповідно до національного права поведінку, яка підпадає під активний чи пасивний підкуп, коли за змістом положень про персонал це стосується будь-якої посадової особи чи іншого найнятого за контрактом співробітника будь-якої міжнародної чи наднаціональної організації чи органу, членом якої є ця держава, а також будь-якою відрядженою або невідрядженою особою, яка здійснює повноваження, що відповідають повноваженням таких посадових осіб або агентів".

Відповідно до ст. 10 Конвенції криміналізації підлягає підкуп членів міжнародних парламентських асамблей міжнародних або наднаціональних органів, ст. 11 - підкуп суддів і посадових осіб міжнародних судів. У ст. 13 Конвенції міститься вимога встановлення відповідальності за відмивання доходів здобутих злочинним шляхом, пов'язаних з корупцією. Поняття відмивання (легалізації) міститься в Європейській конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р.

Відповідно до ст. 15 Конвенції криміналізації підлягають випадки співучасті в скоєнні будь-якого зазначеного в Конвенції злочину. Конвенція висуває до країн-учасниць певні вимоги по пеналізації корупційних злочинів. "Беручи до уваги серйозність кримінальних правопорушень, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, - підкреслюється в п. 1 ст. 19, - кожна Сторона передбачає ефективні, адекватні та стримуючі санкції і заходи, включаючи, коли правопорушення вчинено фізичними особами, покарання, що передбачають позбавлення волі із подальшою можливістю видачі правопорушника ". У п. 3 зазначеної статті міститься вимога вжити законодавчих заходів щодо забезпечення можливості конфіскації знарядь і доходів від корупційних злочинів або майна, вартість якого відповідає таким доходам.

Окрема стаття Конвенції присвячена питанню про відповідальність юридичних осіб. У ст. 18 міститься вимога прийняття законодавчих та інших заходів щодо забезпечення відповідальності юридичних осіб в зв'язку з вчиненням корупційних злочинів. Відповідальність повинна наступати у випадках, коли злочин, передбачений Конвенцією, скоєно в інтересах юридичної особи будь-яким фізичним особою, яка діє від себе особисто або у складі органу юридичної особи та яка займає керівну посаду в юридичній особі. Відповідальність юридичних осіб не виключає можливості кримінального переслідування фізичних осіб, які вчинили, підбурюють до них або брали участь в корупційних злочинах.

Особливу важливість мають положення Конвенції, що стосуються встановлення підсудності передбачених нею злочинів. Відповідно до ст. 17 країни-учасниці вживають законодавчі та інші заходи для встановлення юрисдикції у випадках, коли:

- a) правопорушення вчиняється повністю або частково на її території;

б) правопорушник є її громадянином, одним з її державним посадовим особам або членом одного з її національних представницьких органів;

с) в правопорушення залучені одне з її державних посадових осіб, або член її національних представницьких органів, або будь-яка особа, згадана в ст. ст. 9 - 11, яка одночасно є її громадянином.

Виходячи з тексту наведеної норми, можна зробити висновок, що Конвенція передбачає два юрисдикційних принципів: територіальний і принцип громадянства.

Глава IV Конвенції присвячена міжнародному співробітництву. Держави зобов'язуються в максимально можливій мірі співпрацювати один з одним в проведенні розслідувань та переслідування корупційних злочинів, і забезпечувати негайну обробку запитів, що надходять від органів, які проводять розслідування або здійснюють провадження у кримінальних справах (ст. Ст. 25, 26). У наданні взаємної правової допомоги може бути відмовлено, якщо запитувана сторона вважає, що виконання прохання про надання такої допомоги може завдати шкоди її національним інтересам, національному суверенітету, національній безпеці або громадському порядку (п. 3 ст. 26).

У розділі III Конвенції передбачено здійснення контролю за виконанням положень Конвенції. Згідно ст. 24 Конвенції, функції контролю покладені на Групу держав проти корупції (GRECO). До складу GRECO входять автоматично все держави, що ратифікували Конвенцію. Статут GRECO був прийнятий Комітетом міністрів у травні 1999 р. Мета діяльності даної організації, відповідно до цього документа, визначається таким чином: "підвищувати здатність своїх членів боротися з корупцією шляхом спостереження за дотриманням ними своїх зобов'язань у цій галузі, використовуючи динамічний процес взаємної оцінки і контрольного тиску" (ст. 1). GRECO здійснює постійний моніторинг імплементації Конвенції державами-учасниками на основі поданих ними на регулярній основі звітів про виконання Конвенції, вносить пропозиції щодо вдосконалення норм Конвенції, доповнення її додатковими протоколами. У складі GRECO утворено бюро на чолі з президентом.

2. Позитивний зарубіжний досвід запобігання і протидії корупційній злочинності

Аналіз різноманітних джерел, що стосуються зарубіжного досвіду протидії корупції, дозволяє виділити дві основних моделі антикорупційної діяльності:

вертикальну стратегію протидії корупції зі швидкими результатами (сінгапурська або азіатська модель – Сінгапур, Японія, Південна Корея, КНР), наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції;

горизонтальну стратегію, що орієнтована на поступову, засновану на антикорупційних стимулах, довготривалу антикорупційну діяльність (шведська або скандинавська модель – Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди).

У Сінгапурі (Індекс сприйняття корупції – 84, займає 7 місце з 175 держав). Протидія корупції складалася з системи заходів, які можна визначити у два етапи.

Перший етап стосувався зміни законодавства – прийняття Акту про запобігання корупції з чітким переліком корупційних діянь і встановленням відповідальності за їх вчинення, а також створення спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями.

Так, кримінальне законодавство Сінгапуру передбачає, що за доведеності вини у отриманні хабара до винного застосовується позбавлення волі або штраф (відповідно 5 років ув'язнення або 100 тисяч доларів). Якщо ж стосовно держслужбовця мало місце завідомо неправдиве повідомлення щодо вчинення відповідних незаконних діянь, то особі, яка вчинила поширення недостовірної інформації, за завідомо неправдиві свідчення загрожує покарання у виді 1 року ув'язнення або штраф у 10 тисяч доларів. Стосовно іноземних осіб, які були викриті у корупції, застосовується позбавляються права здійснення господарської діяльності на території Сінгапуру.

Другий етап полягав у підвищенні якості підбору кадрового державного апарату. Реалізація таких заходів була також пов'язана із застосуванням жорстких, репресивних методів у боротьбі з корупцією, що мало прояв у численних звільненнях працівників митниці та інших державних служб. Крім того, запровадження елементів електронного урядування дозволило забезпечити функціонування органів влади в режимі реального часу та зробило максимально простим і доступним щоденне спілкування з громадянами, юридичними особами, організаціями. Зокрема, у Сінгапурі на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій надавалось 1600 видів послуг населенню.

Визначальна складова антикорупційної діяльності полягала у її спрямованості на мінімізацію впливу або нейтралізацію умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень. Зокрема серед ефективних заходів впливу на корупцію є:

1) визначення оплати праці державних службовців формулою наближеною до показників середньої заробітної плати успішного працівника у приватному секторі;

2) щорічна звітність держслужбовців про майно, їх активи і борги з наданням широких повноважень для перевірки прокуророві.

Стосовно осіб, щодо яких існувала підозра у вчиненні корупційних злочинів, прокурором застосовувались перевірки банківських, акціонерних та розрахункових рахунків; 3) широкий доступ громадськості до інформації щодо корупції високопосадовців, а також створення позитивного іміджу та моральної підтримки непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу та економіки в цілому. Результати застосування зазначених заходів у Сінгапурі засвідчили, що протидія корупції є одним із ключових факторів його економічного успіху.

Перелік вжитих заходів впливу антикорупційної діяльності засвідчує наявність жорсткої вертикальної стратегії протидії з корупцією у Сінгапурі, яка виправдала спрямовані зусилля і є взірцем для більшості країн світу.

Японії (Індекс сприйняття корупції – 76, займає 15 місце з 175 держав) одним із найважливіших напрямків боротьби з корупцією вважається кадрова політика. Державне адміністрування побудоване на принципі меритократії (принцип управління, згідно з яким керівні пости повинні займати найбільш здібні особи, незалежно від їхнього соціального чи економічного походження) та орієнтованої на службу. Гідний рівень матеріального забезпечення є складовою престижу державної служби в Японії.

Вагомим кроком у антикорупційній діяльності у Японії вважають прийняття у 2001 р. Закону «Про розкриття інформації». Положення цього Закону гарантують громадянам цієї держави доступ до офіційної інформації, яка зберігається в органах влади. З можливістю вимоги розкриття інформації, яка адресується Раді з контролю за розкриттям інформації, у разі обмеження доступу до певного її виду.

В Японії існує у відкритому доступі реєстр осіб, яким висунуто обвинувачення у корупції або причетні до організованої злочинності, що надає можливість громадськості здійснювати контроль за притягнення винних до відповідальності. Детально регламентується та контролюються суворі обмеження щодо джерел фінансування виборчих кампаній, політичних партій та організацій в країні.

У Південній Кореї (Індекс сприйняття корупції – 55, займає 43 місце з 175 держав) серед заходів антикорупційної спрямованості пропагується «культура прозорості» серед населення країни. Програма «OPEN» відома у всьому світі, це он-лайн-система за розглядом заяв громадян чиновниками міської адміністрації. Забезпечення доступу до інформації про хід розгляду справи і прийняте рішення виключає особисті контакти з державними службовцями. Таким чином значно скорочують можливість впливу на прийняття рішення незаконними способами.

Важливість антикорупційної діяльності як пріоритетного напрямку діяльності держави та значимого завдання для громадськості визначено у Законі Республіки Кореї «Про боротьбу з корупцією» від 2002 р. Згідно його положень право починати розслідування факту корупції надається будь-якому

повнолітньому громадянину країни. Спеціалізований орган у протидії корупції Південної Кореї є Комітет з аудиту і інспекції. Відповідний компетентний орган зобов'язаний розпочинати розслідування обвинувачень у корупції з будь-якої заяви громадян.

Протидія корупції у Китайській Народній Республіці формується на прикладі вертикальної моделі протидії корупції. Проблема корупції пов'язана з існуванням тисячолітньої історії привілейованої бюрократії, що вважається невід'ємною частиною функціонування всього китайського механізму. Протидія корупції координується спеціалізованим органом – Національним бюро з запобігання корупції.

У Китаї приваляють репресивні методи, суть яких визначається на основі жорсткого антикорупційного кримінального законодавства. Санкції за вчинення корупційних злочинів передбачають вищу міру покарання: з 2000 р. були розстріляні за корупцію біля 10 тисяч чиновників. Китай за Індексом сприйняття корупції має показник 36, займаючи 100 місце із 175 держав, це доводить, що найжорсткіші заходи кримінально-правового впливу не можуть визнаватися абсолютним заходом викорінення корупційної злочинності.

Ефективними заходами антикорупційної спрямованості у Китайській Народній Республіці визнаються:

- удосконалення процедур взаємодії з громадянами і організаціями з метою виключення бюрократичних перепон;

- забезпечення прозорості відомчого контролю у різних сферах;

- проведення ротації чиновників для виключення формування стійких корумпованих зав'язків;

- заборона для дітей і родичів займатися бізнесом у сфері, де особа займає керівні посади;

- оперативне реагування на виклики, що надходять на гарячу телефонну лінію для анонімного повідомлення про факти одержання-дачі хабара або зловживання службовим становищем.

В основі антикорупційної політики скандинавських країн лежить концепція державного управління «Добре управління» (GoodGovernance). Даний термін з'явився у 1997 році в рамках програми розвитку ООН та поєднує механізми, процеси та інститути, через які громадяни і групи виражають свої інтереси, реалізують законні права. До ключових антикорупційних компонентів концепції «Добре управління» належать: участь громадян у прийнятті рішень; прозорість доходів, рішень, дій; своєчасна реакція на потреби громадян та підзвітність державних структур громадськості. «Добре управління» очолює розвинену систему етичних цінностей, які беззаперечно наслідують і держслужбовці, і звичайні громадяни.

оризонтальна стратегія, орієнтована на поступову діяльність,основану на антикорупційних стимулах. Поетапна протидія з корупцією у Швеції має такі результати: держава займає 4 місце з 175 держав, Індекс сприйняття корупції – 87. Сутність протидії визначалося встановленням високих етичних стандартів для держаних службовців. Супроводжувався відповідний процес встановленням високої заробітної плати державним службовцям, яка

перевищувала заробіток робочих у 12-15 разів. Обов'язковими заходами були визначено: відкритий внутрішній державний доступ до документів і створена незалежна система правосуддя.

За результатами дослідження Transparency International Данія є лідером серед країн у яких мінімальний рівень корупції, що свідчить про фактичну її відсутність. Індекс сприйняття корупції у Данії у 2014 р. становить 92, займає 1 місце з 175 країн світу. Характерним є те, що у Данії не існує спеціалізованого органу, який очолює діяльність у протидії корупції. Данії притаманна інформаційна прозорість діяльності державних структур і свобода доступу преси до документів, на яких ці рішення ґрунтуються. У цій країні лише запроваджено ключові державні та приватні антикорупційні ініціативи, пов'язані з введенням бізнесу, що контролюються суспільними організаціями.

Відповідний досвід є актуальним і для України, оскільки, питання залучення інвестицій у державу є кропітким і тривалим процесом формування іміджу держави.

У Данії антикорупційна діяльність переважно спрямовано на превентивні заходи. Створення культури «абсолютної нетерпимості» корупції. Danida – датське Агенство міжнародного розвитку, розвиває політику абсолютної нетерпимості в межах компанії та у процесі співпраці з зовнішніми партнерами. Всі контракти Danida включає антикорупційне Положення, що стосується усіх умов контракту, тобто компанії повинні підписувати декларацію про заборону хабарництва як прояву корупції. Порухення відповідного положення призводить до розірвання контракту і відмови від подальшого партнерства.

Цей інформаційний портал містить бізнес-характеристики у ряді Європейських і азійських державах. Так, стосовно України у публікації «Бізнес і корупція в Україні» зазначена така характеристика: «високий рівень корупції серед вищих посадових осіб України, політична нестабільність і волатильність (переклад з англ. мінливість – статистичний показник, що характеризує тенденцію ринкової ціни або доходу змінюватися з часом) ринку є головною перепоною для іноземних компаній в Україні. Вимагання платежів за спрощення формальностей поширені серед українських посадових осіб, ускладнюючі процеси, пов'язані з реєстрацією бізнесу та торговельними процедурами міжнародних компаній. Ускладнені процедури оформлення документів і фаворитизм заважають справедливій конкуренції на Українському ринку (публікація станом на червень 2015 р. інформацію підтверджено GanIntegritySolutions).

До країн скандинавської моделі протидії корупції належить і Фінляндія. Інші дослідники заперечують наявність моделі протидії корупції у Фінляндії як такої. Пояснюючи, що головною причиною низького рівня корупції є соціально-економічний розвиток відповідної країни і формування умов, які не створюють сприятливого середовища для корупції. На нашу думку, автором відповідної позиції не враховано, що корупція є комплексною проблемою і соціально-економічний розвиток є не єдиною складовою впливу на корупцію, хоча переважно домінуючою. Інші дослідники, навпаки, за напрямками

антикорупційної діяльності у Фінляндії виокремлюють «фінську модель у протидії корупції». Головним у «фінській моделі протидії з корупцією» визнають формування умов, які не утворили сприятливого середовища для корупції і суттєво мінімізували суспільно-небезпечні наслідки від такого соціально-економічного явища як корупція. За дослідженнями Transparency International Індекс сприйняття корупції у Фінляндії – 89, займає 3 місце з 175 держав. Це свідчить про відсутність для цієї держави такої проблеми як корупція в цілому.

Досягнення високих результатів антикорупційної діяльності стало можливим за безкомпромісної судової системи що, виключає вплив осіб з великими статками, тих, хто має депутатські мандати, осіб, які мають високий соціальний статус.

Державна служба у Фінляндії характеризується високим ступенем професійності та постійністю складу держслужбовців. Оскільки існує гарантована система високого матеріального та соціального забезпечення державних чиновників. Фінляндія належить до тих європейських країн, де відсутні спеціальні антикорупційні органи. Їх роль виконують Канцлер юстиції та Омбудсмен Парламенту, що наділені широкими процесуальними повноваженнями щодо розслідування та застосування заходів впливу.

До шведської (скандинавської) моделі доречно віднести за характером заходів протидії корупції, таку державу як Нідерланди, яка має високі рейтинги у цій сфері. Так, Індекс сприйняття корупції у Нідерландах - 83, займає 8 місце з 175 держав.

Основні антикорупційні заходи у Нідерландах[18, с. 136-137; 6, с.196; 19, с. 180-181] полягають у:

створені жорсткого громадського контролю за діяльністю чиновників; вагому роль у боротьбі з корупцією відіграють засоби масової інформації, котрі обнародують випадки корупції і часто проводять незалежні розслідування;

матеріали, пов'язані з корупційними діями, якщо вони не стосуються системи національної безпеки, в обов'язковому порядку стають відомі широкому загалу громадськості;

створення особливо типу спеціальної поліції, що має широкі повноваження у розкритті корупційних злочинів.

заборона займати посади на державній службі у випадках викриття у корупційних діях. Супроводжується це втратою всіх соціальних пільг, які гарантується на державній службі (пенсійного та соціального обслуговування). – система заохочень позитивних діянь посадових осіб, спрямованих на те, щоб чиновнику було вигідно і в матеріальній та моральній сфері поводити себе належно і відповідально.

Відтак, аналіз основних заходів, які застосовувалися у сінгапурській і скандинавській моделі антикорупційної діяльності доводить, що за сутністю

вони були спрямовані на три групи факторів. Серед основних факторів, що заважають зрушити антикорупційну діяльність у напрямку мінімізації рівня корупції в Україні є такі:

1) соціально-економічний розвиток, який перебуває у безпосередньому формуванні умов для поширення такого явища як корупція;

2) культурно-історичний розвиток держави, а саме дотримання традицій і етичних норм поведінки, особливості менталітету населення (у державах, для яких характерний патерналізм: населення переважно вірить в те, що високопосадовці самі вирішують всі проблеми і тому не вважають доречним втручатися в політичне та правове життя);

3) традиційне сприйняття представників влади як престижної привілейованої групи з великими можливостями та імунітетом до відповідальності, що дбають про вузькокорпоративні та сімейні інтереси на противагу загальним інтересам громади.

Дослідження зарубіжних стратегій (моделей) протидії корупції дозволило дійти висновку, що акцентувати увагу лише на репресивному підході (наприкладі, КНР) у антикорупційній діяльності, посилюючи заходи кримінально-правового впливу є невиправдано одностороннім підходом. У зарубіжних країнах основні зусилля у протидії корупції, як правило, зосереджені у реалізації адміністративно-правових і організаційних заходів запобігання корупції.

Україна робить спроби мінімізувати високий рівень корупції застосовуючи заходи антикорупційної діяльності, які визнані як ефективні серед країн сінгапурської та скандинавської моделей протидії корупції. Однак, перевага при цьому надається заходам, притаманним вертикальній стратегії протидії корупції зі швидкими результатами, наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення хоча б певного прийняттого для суспільства рівня корупції. Перевага ж скандинавської моделі полягає у широкому залученні громадськості та підвищенні рівня правової свідомості та правової культури населення, де поширена нетерпимість до корупції.